

Nr 186.

Av herr **Ohlin m. fl.**, om uppförande av en reumatologisk och en ortopedisk avdelning vid akademiska sjukhuset i Uppsala.

I sitt år 1934 avgivna betänkande angående den slutna kroppssjukvården i riket (SOU 1934:22) framhöll statens sjukvårdskommitté, att det särskilt ur undervisningssynpunkt vore önskvärt, att en avdelning för reumatiskt sjuka förlades till akademiska sjukhuset i Uppsala. Kommittén, som hade att beakta de rena sjukvårdsbehoven men ej undervisningssynpunkter, ansåg sig icke böra taga ställning till önskemålet i fråga. Den ansåg emellertid, att detsamma borde bli föremål för prövning i samband med bestämmandet av antalet platser vid karolinska sjukhuset. Den reumatologiska kliniken vid detta senare sjukhus ansåg kommittén böra omfatta 120 vårdplatser.

De år 1936 tillkallade sakkunniga för pensionsstyrelsens invaliditetsförebyggande verksamhet funno, att en reumatikeravdelning vid akademiska sjukhuset i Uppsala ur sjukvårdsbehovssynpunkt vore önskvärd men att densamma i likhet med motsvarande avdelning vid karolinska sjukhuset såsom tillhörande ett undervisningssjukhus borde intaga en särställning. Uppsalaavdelningen föreslogs omfatta 50 vårdplatser. Härjämte anförde dessa sakkunniga, att de icke ansåge sig hava anledning att i detta sammanhang till närmare behandling upptaga frågan om det eventuella behovet av en utvidgning av den ortopediska sjukvården. Blott så mycket kunde sägas, att det ur synpunkten av de blivande läkarnas förmåga att rätt bedöma rörelseorganens sjukdomar syntes angeläget, att denna vård även tillgodosågs genom särskilda avdelningar vid undervisningssjukhusen. De sakkunniga hade bemärkt, att så ej vore förhållandet i Uppsala, och förmenade, att frågan om en ändring därav borde upptagas till särskild utredning i samband med inrättandet av en reumatologisk klinik i Uppsala.

Akademiska sjukhusets direktion instämde i detta de sakkunnigas uttalande. Under betonande av vikten, att en ortopedisk avdelning snarast inrättades vid akademiska sjukhuset, ville dock direktionen framhålla, att en dylik avdelning ej ovillkorligen behövde vara upprättad innan en reumatikeravdelning toges i bruk.

Medicinska fakulteten i Uppsala instämde även i de sakkunnigas uttalande men påpekade önskvärdheten av, att den föreslagna reumatologiska kliniken redan från början planerades att rymma minst 60 sängar, då man måste utgå från att denna avdelning måste tjänstgöra ej blott såsom vårdanstalt för de sjuka utan även som utbildningsanstalt för blivande reumatologer. Då reumatikeravdelningens överläkare med all sannolikhet komme att få sig

uppdragen viss undervisningsskyldighet, borde han tillsättas enligt i universitetsstatuterna stadgade grunder.

Medicinska fakulteten i Lund tillstyrkte i sitt yttrande tillkomsten av en särskild reumatisk avdelning i Uppsala.

Den 17 februari 1939 uppdrog Kungl. Maj:t åt kanslern för rikets universitet att — med beaktande av vad som anförts i detta 1936 års sakkunnigas betänkande och de däröver avgivna yttrandena — låta verkställa den ytterligare utredning, som kunde erfordras för ordnande av reumatiker- och ortopedvården jämte den därmed sammanhängande undervisningen vid akademiska sjukhuset i Uppsala.

Denna utredning uppdrogs åt särskilda kommitterade, vilka bland annat föreslogo:

1) att en reumatologisk klinik och en ortopedisk klinik borde inrättas vid akademiska sjukhuset;

2) att dessa kliniker skulle tillhöra Uppsala universitet och liksom universitetets övriga kliniker utgöra specialavdelningar av akademiska sjukhuset och stå under förvaltning av sjukhusets direktion;

3) att dessa kliniker skulle vara självständiga i förhållande till varandra men inrymmas i en och samma byggnad med delvis samma lokaler;

4) att den reumatologiska kliniken skulle ha ett antal vårdplatser av 70, jämte nödigt antal isoleringsrum;

5) att den ortopediska kliniken skulle ha ett antal vårdplatser av 60, jämte nödiga antal isoleringsrum;

6) att vardera kliniken skulle stå under ledning av en överläkare, som också skulle vara ordinarie lärare vid universitetet och tillsättas i enlighet med vad i universitetsstatuterna § 71 vore stadgat beträffande laboratorier m. fl.

7) att beträffande överläkarnas tjänstgöringsförhållanden m. m. skulle gälla vad som för övriga överläkare vid sjukhuset är stadgat;

8) att överläkarna skulle uppbära en grundlön av kronor 11 000, därav kronor 3 000 från universitetets och kronor 8 000 från sjukhusets stat, i likhet med vad som gäller för överläkaren vid det till sjukhuset anslutna central-sanatoriet;

9) att beträffande undervisningen överläkaren vid den reumatologiska kliniken skulle vara skyldig att giva kurser i de reumatiska sjukdomarnas patologi och klinik samt i fysikalisk terapi under minst 30 timmar varje termin och därjämte en kurs för mera speciell utbildning i reumatologi om 10 timmar varje år, samt att överläkaren vid den ortopediska kliniken skulle vara skyldig att giva den för medicine licentiatexamen stadgade översiktskursen i ortopedi.

I detta de kommitterades förslag instämde direktionen för akademiska sjukhuset, medicinska fakulteten samt större akademiska konsistoriet i Uppsala.

Kanslern ansåg emellertid att denna byggnadsfråga, hur angelägen den än

i och för sig vore, borde på grund av det dåvarande statsfinansiella läget skjutas på framtiden.

Vid 1941 års riksdag väcktes två motioner (I: 5 samt II: 5), vilka utmynnade i en anhållan till Kungl. Maj:t om bland annat upprättande av tvenne reumatikersjukhus om vardera 120 vårdplatser. Motionerna, vilka även omfattade ett förslag, att riksdagen skulle hos Kungl. Maj:t anhålla om förslag till lämplig organisation för bekämpande av de reumatiska sjukdomarna i riket, blevo i sistnämnda punkt bifallna, men ansåg sig riksdagen — ehuru den i likhet med motionärerna fann det vara en angelägenhet av största vikt att åtgärder vidtoges för att bereda ökade vårdmöjligheter för de reumatiskt sjuka — icke utan förnyad utredning kunna förorda uppförandet av de föreslagna sjukhusen.

I anslutning till detta riksdagens beslut tillsattes 1941 års reumatiker-vårdssakkunniga.

Dessa framlade den 28 februari 1942 del I av sitt betänkande, innefattande förslag om inrättande av en avdelning för reumatiska och andra invaliderade sjukdomars vård vid karolinska sjukhuset samt en avdelning för reumatisk och en avdelning för ortopedisk sjukvård vid akademiska sjukhuset i Uppsala. Byggnadsförslag till dessa avdelningar hade utarbetats av byggnadsstyrelsen i samarbete med de sakkunnigas medicinska experter.

Enligt detta förslag skulle sjukhusavdelningen vid karolinska sjukhuset omfatta 69 vårdplatser för en total kostnad av 1 298 000 kronor varav byggnadskostnader 1 100 000 kronor och utrustning 198 000 kronor, samt klinikerna i Uppsala tillsammans 147 (74 + 73) vårdplatser för en total kostnad av 3 352 000 kronor, varav byggnadsarbeten 2 750 000 kronor och utrustning 602 000 kronor.

Detta de sakkunnigas förslag tillstyrktes av samtliga akademiska myndigheter samt medicinalstyrelsen men avstyrktes av statskontoret och pensionsstyrelsen. Sistnämnda myndigheters motiv för avstyrkande var att enligt deras uppfattning pensionsstyrelsens kuranstalter, huvudsakligen belagda med reumatiskt sjuka och psykoneuroser, under åren 1940 och 1941 icke kunnat fullbeläggas.

Med anledning av detta avstyrkande uppsköts prövningen av frågan om de föreslagna reumatologiska klinikerna (Kungl. Maj:ts prop. 1943: 151).

Orsaken till att pensionsstyrelsens kuranstalter icke under åren 1940 samt 1941 kunde fullbeläggas, förtjänar emellertid att något beröras. Enligt pensionsstyrelsens utredning voro av dess mellan 1 100 och 1 200 vårdplatser under år 1940 261 och under år 1941 164 vårdplatser genomsnittligt vakanta. När i detta sammanhang ordet »vakant» användes, är det emellertid i den betydelsen, att dessa platser icke varit belagda med pensionsstyrelsens klientel, icke i den betydelsen, att dessa platser skulle varit lediga och möjliga att belägga med detta klientel. De som vakanta angivna platserna voro nämligen till alldeles övervägande del antingen belagda som militärsjukhus, eller fingo de icke på grund av order från högre ort beläggas på grund av att de sjukhus,

i vilka de ingingo som del, utgjorde beredskapssjukhus. Fråndragas dessa icke beläggningsbara platser, uppkommer ett genomsnittligt vakanstal för pensionsstyrelseanstaltens beläggning under dessa krisår av högst 5 %.

Ett sådant vakanstal för dessa krisår måste betraktas som fullt normalt. På grund av saknaden av reservplatser och nedgång av beläggningen under de stora helgerna har även under fredsåren med ännu större köbildning av väntande patienter motsvarande vakanssiffra legat mellan 2 och 5 %. Patienterna hava långa resor och kunna icke på dagen inkallas, när oförutsedda vakanser uppstå, och omedelbart före de stora helgerna inkallas ej nya patienter. För dessa år, 1940—41, har dock detta vakanstal legat i överkant, och någon nedgång av antalet vårdsökande förefanns utan tvekan. Motsvarande förhållanden återfinner man dock vid flertalet övriga svenska sjukvårdsanstalter under denna tid. Under dessa utrikespolitiskt sett så oroliga tider drogo sig speciellt de mera kroniskt sjuka, vars sjukvårdsbehov ej var så imperativt, för att lämna hemmet, och speciellt att söka vård vid ur hemortssynpunkt avlägsna sjukhus. I fråga om pensionsstyrelsens klientel framträdde dock minskningen främst i fråga om psykoneurosklientelet.

På grund därav apterades något hundratal av pensionsstyrelsens vårdplatser för psykoneuroser i stället till vårdplatser för reumatiskt sjuka. Trots detta var dock antalet vårdplatser för reumatiskt sjuka å pensionsstyrelsens anstalter även under dessa krisår otillräckligt, vilket främst bestyrkes därav, att även under dessa år antalet expektanter reumatiskt sjuka vid dessa anstalter aldrig nedgick till 200.

Sedan dess hava emellertid vårdförhållandena för de reumatiskt sjuka ytterligare försämrats. Under år 1943 har sålunda antalet å pensionsstyrelsens anstalter intagna och expektanter reumatiskt sjuka varit högre än någonsin — antalet väntande reumatiskt sjuka uppgick t. ex. i början av juni 1943 till mer än 800 — och väntetiden har varit mycket lång — vid Lunds lasarettens reumatiska avdelning sålunda i genomsnitt under hela året cirka 3 månader, om man räknar väntetiden från det datum läkarbetyget för vård utfärdades. Då patientens återförande i arbetsfört skick oftast därigenom förskjutes med lika lång tid, medför denna långa väntetid både för den enskildes ekonomi och för samhället betydande kostnader, oavsett den betydande försämring av den sjukliga processen, som stundom under denna långa väntetid kan inträda.

Det förtjänar emellertid att påpekas, att det reumatiska klientel, som pensionsstyrelsen vårdar å sina anstalter, blott utgör en ringa procent av de reumatiskt sjuka i landet.

I SOU 1937: 23 klarlägges, att under åren 1933—35 vårdades årligen i medeltal å svenska lasarett, sjukstugor och militärsjukhus cirka 15 500 reumatikerfall samt å pensionsstyrelsens anstalter eller genom dess förmedling 1934 cirka 2 500. En gjord undersökning har visat, att 1934 vårdades å andra kurorter cirka 4 000 sådana fall. Därav framgår, att pensionsstyrelseanstalterna vid denna tidpunkt endast vårdade cirka 12 % av de reumatiskt sjuka, som

fingo sjukhusvård. Totalantalet vårdade har sedan dess möjligen något stigit, särskilt å pensionsstyrelseanstalterna, där de för närvarande torde något överstiga 3 000, men någon större förskjutning i ovannämnda förhållanden har ej inträtt.

Då, såsom framgår av en utredning av docenten Gunnar Edström i Lund (Uppsala Läkarefören. Förhandl. N. F. Bd. 49, s. 303 o. f.), vilken bilägges denna motion, de reumatiskt sjuka i landet för närvarande grovt approximativt torde kunna uppskattas till cirka 270 000, därav cirka 140 000 ledgångsreumatiskt sjuka, samt cirka $\frac{2}{3}$ av landets ledgångsreumatiskt sjuka och ännu högre procent av de övriga reumatiskt sjuka över huvud taget ej erhållit någon som helst sjukhusvård, framgår därav med all önskvärd tydlighet, att pensionsstyrelseanstalterna icke gärna kunna ha fyllt sjukhusvårdsbehovet för de reumatiskt sjuka i landet.

Att så stor procent av landets reumatiskt sjuka att döma av denna sistnämnda utredning ej synes ha erhållit någon som helst sjukhusvård, kanske främst det förhållandet, att cirka hälften av de uppkomna invaliderna icke erhållit en dags sjukhusvård, synes tvärtom vara ägnat att stämna var och en till eftertanke. De oerhörda kostnader för landet, som denna försummade sjukvård drager med sig, äro även värda beaktande. Ingen sjukvårdsfråga i vårt land torde därför för närvarande vara mera förtjänt av statsmakternas uppmärksamhet och vara mera trängande ur ej blott medicinsk och social synpunkt utan även ur nationalekonomisk än denna.

Då det gäller uppbyggande av reumatologiska kliniker vid undervisnings-sjukhusen tillkomma emellertid ytterligare undervisnings- och forskningssynpunkter.

Under senare år hava nya vägar öppnats för utforskandet av de reumatiska sjukdomarna. En internationellt känd reumatologisk forskning har icke minst bedrivits i Sverige. Det är av betydelse, att möjligheterna för denna forsknings bedrivande förbättras. Genom Konung Gustaf V:s 80-års-fond har stöd givits svenska forskare på detta område. 1941 års reumatikervårdssakkunniga hava enligt givna direktiv haft överläggningar med styrelsen för denna fond. Av överläggningarna har framgått, att ett institut för forskning över de invalidiserande sjukdomarna, i första hand de reumatiska sjukdomarna och barnförlamning, skall uppföras, vilket institut avses att förläggas å karolinska sjukhusets område. Det är av största vikt, för att icke säga nödvändigt, att detta forskningsinstitut förläggas i nära anslutning till en sjukhusavdelning för motsvarande sjukdomar, i första hand de reumatiska. De forskningar, som där främst planeras, ligga på det bakteriologiskt-serologiska och experimental-patologiska området.

En annan synnerligen viktig forskningsriktning avses vid den planerade reumatologiska kliniken i Uppsala, i det att 1941 års reumatikervårdssakkunniga därstädes föreslagit anordningar, som möjliggöra en luftkonditionering med noggrant reglerad, hög temperatur och reglerad luftfuktighet. Det är synnerligen viktiga icke blott sjukhus- och sjukvårdsproblem utan även bo-

stads- och arbetsplatshygieniska problem, som det därigenom beredes möjlighet att närmare utforska. Dessa klimatologiska och byggnadshygieniska problem äro även av stor nationalekonomisk vidd.

Vad slutligen undervisningssynpunkten beträffar, räcker det att här påpeka, att en av de förnämsta förutsättningarna för att reumatikervården skall bliva medicinskt och socialt förstklassig och i bästa mening effektiv är, att de studerande och de unga läkarna erhålla en god undervisning inom detta specialområde. En sådan rationell undervisning är ytterligt försvårad, så länge undervisningskliniker saknas på specialområdet. För en kommande utbyggnad av reumatikervården med nya sjukhusavdelningar är det även av stor vikt, att specialutbildade reumatologer utbildas å sådana undervisningskliniker.

Mest önskvärt hade varit, att samtliga de av 1941 års reumatikervårds-sakkunniga föreslagna undervisningsklinikerna omedelbart komme till utförande. Förslag därom har av 1941 års reumatikervårdssakkunniga i september 1943 även inlämnats till Kungl. Maj:t. Även byggnadsstyrelsen har i november 1943 till Kungl. Maj:t överlämnat ett sådant förslag, reviderat i enlighet med civila byggnadskommitténs erinringar och slutande på en byggnadskostnad av 2 765 000 kronor för de föreslagna Uppsalaklinikerna samt 1 150 000 kronor för den föreslagna kliniken vid karolinska sjukhuset. Byggnadsstyrelsen föreslår därvid samtidigt, att i den händelse dessa byggnadsföretag skulle igångsättas i början av nästa budgetår, för ändamålet beräknades ett anslag för detta år på en miljon kronor för Uppsalaklinikerna och 500 000 kronor för kliniken vid karolinska sjukhuset.

Tre omständigheter göra emellertid att det för ögonblicket synes oss mera angeläget att de planerade klinikerna i Uppsala komma till utförande. För det första tarva byggnadsfrågorna vid karolinska sjukhuset på grund av garnisonssjukhusets förflyttning en översyn, som uppdragits åt en särskild kommitté, vilken ännu icke avslutat sitt arbete. För det andra synas Uppsalaklinikerna komma att i högre grad inverka avlastande i fråga om den stora vårdplatsbristen för både de reumatiskt och ortopediskt sjuka, och Stockholm har nyligen under senhösten 1943 erhållit en reumatologisk sjukhusavdelning å 90 sängar vid södersjukhuset. För det tredje synas oss de forskningsupp-gifter, som främst avses att komma under arbete vid den planerade reumatologiska kliniken i Uppsala vara av större aktualitet och betydelse för landet.

Med hänvisning till vad vi sålunda anfört, hemställa vi därför,

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte snarast möjligt för riksdagen framlägga förslag om uppförande av en reumatologisk och en ortopedisk sjukhusavdelning vid akademiska sjukhuset i Uppsala i enlighet med 1941 års reumatikervårdssakkunnigas och byggnadsstyrelsens senast reviderade förslag.

Stockholm den 22 januari 1944.

Bertil Ohlin.

Lennart Bondeson.

K. Schlyter.

S. G. W. Wahlund.